

УДК 591.9:597.556.33(477.42)

ПОШИРЕННЯ РОТАНЯ-ГОЛОВЕШКИ (*PERCCOTTUS GLENII* DYBOWSKI 1877) НА ЖИТОМИРЩИНІ

Ю. Куцоконь, П. Пухтаєвич, Г. Коломицев

Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України,
вул. Б.Хмельницького, 15, Київ 01601, Україна
e-mail: carassius1@ukr.net

Представлено нові відомості щодо розширення набутого ареалу в Україні небажаного виду-вселенця ротаня-головешки. Наразі виявлено локалітети поширення виду на півдні Житомирської області: в басейнах приток Дніпра першого порядку – Росі, Ірпеня і Тетерева, а також Прип'яті. Подано основні морфологічні ознаки ротаня-головешки з регіону досліджень.

Ключові слова: басейн Дніпра, *Perccottus glenii*, види-вселенці, Житомирська область.

ВСТУП

Житомирська область цілком розташована в межах басейну Дніпра, а саме його приток першого порядку. Водойми півночі та заходу області належать до басейну р. Прип'яті, півдня та сходу – до басейнів Тетерева, Ірпеня, Росі.

Ротань-головешка *Perccottus glenii* Dybowski 1877 - один із найуспішніших видів риб-вселенців на території України. Уперше цих риб до природних водойм Європи випустили акваріюмісти. Ротань-головешка – дрібна короткоциклова риба, що проявляє турботу про потомство. Протягом свого життя цей вид майже всеїдний. Ротань-головешка не має промислової цінності, вважається небажаним інвазійним видом, який має значний набутий ареал у Європі й Азії (Reshetnikov, 2010).

Ця риба знайдена в Україні у басейнах Дунаю, Дністра, Вісли та Дніпра (Мовчан, 1989; Korte et al., 1999; Соколов, 2001; Сабодаш та ін., 2002; Каталог ..., 2003; Kosco et al., 2004; Kvach, 2012). У межах басейну р. Прип'яті ротань-головешка виявлений у водоймах Білорусі (Лукина, 2011), а також у Волинській і Рівненській областях (Сондак, 2009; Сондак та ін., 2009; Бігун, 2012), у басейні р. Росі – у Київській і Черкаській областях (Куцоконь, 2010), у басейні Ірпеня цей вид також виявлено у Київській області (Куцоконь та ін., 2012). Уперше у Житомирській області вид знайдено в річці Унава (притока Ірпеня) (Сабодаш, Циба, 2003).

Метою наших досліджень було визначити місця поширення цього небажаного виду на Житомирщині.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Дослідження були проведені протягом 2010, 2013 року в межах Житомирської області (рис. 1, таблиця). Відомості, надані авторам рибалками-любителями, були ретельно перевірені за допомогою особистих виїздів до вказаних локалітетів ротаня-головешки або верифіковані через передачу риб. Були враховані також власні польові дослідження, проведені у 2006, 2010 – 2013 рр. для ряду водойм Житомирщини, в яких ротань-головешка виявлений не був.

Рис. 1. Локалітети, досліджені на наявність ротаня-головешки *Perccottus glenii* Dybowski 1877 у Житомирській області

Fig. 1. The sites explored for presence/absence of Chinese Sleeper *Perccottus glenii* Dybowski 1877 in Zhytomyr oblast

Знахідки ротаня-головешки *Perccottus glenii* Dybowski 1877 на Житомирщині
Records of occurrence of Chinese Sleeper *Perccottus glenii* Dybowski 1877
in Zhytomyr oblast

Рік	Координати		Локалітет	Джерело
	Широта, N	Довгота, E		
2003	50,00	29,63	р. Унава, с. Романівка	Сабодаш, Циба, 2003
2010	49,93	29,51	р. Кам'янка, с. Парипси	наші дані
2013	50,15	27,92	озеро, смт Романів	наші дані
2013	50,11	28,34	ставок, с. Глибочок	наші дані
2013	50,29	28,64	Соколовський кар'єр, м. Житомир	наші дані
2013	50,13	28,33	р. Крута, с. Крути	наші дані
2013	50,20	28,23	озеро, с. Висока Піч	наші дані
2013	49,87	28,58	р. Гнилоп'ять, м. Бердичів	наші дані
2013	50,46	28,27	Цегельний ставок, смт Червоноармійськ	наші дані

Для риб із вибірки (n=22) р. Гнилоп'ять у межах Бердичева визначено стандартну довжину (l), кількість променів у плавцях – спинних (D₁, D₂), анальному (A); кількість поперечних рядів лусок (Squ). Підраховано середнє значення (M), стандартну помилку (m) і найчастіше значення (mode, для меристичних ознак).

РЕЗУЛЬТАТИ

Загалом виявлено 9 локалітетів поширення ротаня-головешки на Житомирщині, включно зі знахідкою в р. Унаві (Сабодаш, Циба, 2003). Крім того, в ряді водойм цей вид не був знайдений під час досліджень 2006, 2010–2013 рр. (рис. 1), що також є важливим результатом для розуміння чинників, які спричиняють розширення набутого ареалу виду.

Морфологічні ознаки ротаня-головешки з р. Гнилоп'ять: l – 32,3 – 88,8 мм (M=58,24; m=2,84), D1 VI – VIII (M=6,59; m=0,14; mode 6), D2 II 9 – 12 (M=10,59; m=0,18; mode 10), A I 9 – 12 (M=10,18; m=0,17; mode 10); Squ 37 – 45 (M=40,77; m=0,49; mode 42).

Разом із ротанем-головешкою на Гнилоп'яті виловлено ще 12 видів риб, а саме плітку звичайну *Rutilus rutilus* (Linnaeus 1758), краснопірку звичайну *Scardinius erythrophthalmus* (Linnaeus 1758), верховодку звичайну *Alburnus alburnus* (Linnaeus 1758), вівсянку *Leucaspis delineatus* (Heckel 1843), плоскоїрку *Blicca bjoerkna* (Linnaeus 1758), гірчака європейського *Rhodeus amarus* (Bloch 1782), чебачка амурського *Pseudorasbora parva* (Temminck et Schlegel 1846), пічкура звичайного *Gobio gobio* (Linnaeus 1758), карася сріблястого, або китайського *Carassius gibelio* (Bloch 1782) / *auratus* (Linnaeus 1758), щипавку звичайну *Cobitis taenia* (s.l.) Linnaeus 1758, окуня звичайного *Perca fluviatilis* Linnaeus 1758, кніповичю *Knipowitschia* sp.

ОБГОВОРЕННЯ

Ротань-головешка на Житомирщині представлений у водоймах півдня області, а саме в басейнах Ірпеня, Тетерева і Росі. У межах області в басейні Прип'яті цей вид зареєстровано лише в одному із ставків смт Червоноармійськ. У межах області це найпівнічніша точка, хоча його також знаходили в акваторіях сусідніх адміністративних одиниць даного басейну далі на північ (Бігун, 2012; Лукина, 2011; Сондак, 2009; Сондак та ін., 2009). Окремі дослідження у водоймах області свідчать про фрагментарний характер поширення ротаня-головешки, який, скоріше за все, пояснюється веденням рибного господарства. Вид не знайдено у збереженіших річкових біотопах, наприклад, у Тетереві в районі с. Пісківки (межа Київщини і Житомирщини), у річках Поліського природного заповідника (Куцоконь, 2012). Разом з тим, на р. Кам'янка в с. Парипси Попільнянського району в 2006 р. ротань-головешка нами не зареєстрований, а вже 2010 р. він був виявлений (рис. 2), що свідчить про надзвичайно стрімку динаміку розширення ареалу виду. За однією версією, ротань-головешка міг потрапити до місця знахідки з водойм ставкового господарства, розташованих вище за течією, за іншою – з нижньої ділянки Кам'янки в межах Київської області, де цей вид був знайдений ще у 2005 р. також у водоймах ставкових господарств (Куцоконь, 2010).

Рис. 2. Ротань-головешка *Perccottus glenii* Dybowski 1877 з р. Кам'янка, с. Парипси

Fig. 2. Chinese Sleeper *Perccottus glenii* Dybowski 1877 from Kamyanka River, Parypsy village

Таким чином, розповсюдження ротаня-головешки в межах Житомирщини вже розпочато і набуває надзвичайно стрімкого характеру. Наші дослідження продовжуються, для отримання повнішої картини динаміки розповсюдження виду, виявлення закономірностей поширення виду і побудови відповідних прогностичних моделей необхідно дослідити також центральну частину області, в межах басейну Прип'яті, де рибництво розвиненіше, ніж на півночі області, в басейні цієї ж річки. Хоча слід зазначити, що ця частина області теж обловлюється рибалками, і досі відомостей про вилов ротаня-головешки не надходило.

ПОДЯКИ

Автори висловлюють вдячність М. Щербатюку, В. Шкамерді та М. Супрунчук за допомогу при зборі матеріалу.

1. Бігун В.К. Інвазійні види риб та їх вплив на аборигенну іхтіофауну річково-озерної мережі Західного Полісся України: автореф. дис. ...канд. біол. наук: 03.00.10 / Інститут гідробіології НАН України. Київ, 2012. 22 с.
2. Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины. Круглоротые и рыбы / Ю.В. Мовчан, Л.Г. Манило, А.И. Смирнов, А.Я. Щербуха. Киев: Зоомузей ННПМ НАН Украины, 2003. 241 с.
3. Куцоконь Ю.К. Міноги і променепері риби Поліського природного заповідника та його околиць. **Заповідна справа в Україні**, 2012; 18(1–2): 77–81.
4. Куцоконь Ю.К. Сучасний видовий склад рибного населення басейну річки Рось. **Проблеми вивчення й охорони тваринного світу у природних і антропогенних екосистемах**: матеріали міжнар. наук. конф. Чернівці: ДрукАрт, 2010. С. 37–39.
5. Куцоконь Ю.К., Циба А.О., Скворчинський А.О. Зміни видового складу іхтіофауни Ірпеня (басейн Дніпра) протягом останнього століття. **Наук. вісник Чернів. ун-ту. Біологія. (Біологічні системи)**, 2012; 4(4): 507–510.
6. Лукина И.И. Распространение ротана (*Perccottus glenii* Dybowski, 1877) в Беларуси. **Российский журнал биологических инвазий**, 2011; 2: 114–119.
7. Мовчан Ю.В. Первая находка головешки (ротана) – *Perccottus glenii* Dybowski (Pisces, Eleotridae) в водоемах Украины. **Вестник зоологии**, 1989; 23(5): 87.
8. Сабодаш В.М., Ткаченко В.А., Циба А.А. Обнаружена популяция ротана *Perccottus glenii* (Pisces, Odontobutidae) в водоемах Киевской области. **Вестник зоологии**, 2002; 36(2): 90.
9. Сабодаш В.М., Циба А.О. Еколого-біологічна і морфологічна характеристика ротана *Perccottus glenii* малих річок Середнього Дніпра. **Доповіді НАН України**, 2003; 12: 171–174. 63.
10. Соколов Н.Ю. Морфометрична характеристика головешки амурської (*Perccottus glenii* Дуб. 1877) з басейну Верхнього Дністра. **Наук. зап. Держ. природозн. музею**, 2001; 16: 159–165.
11. Сондак В.В. Проблемы ренатурализации ихтиофауны в бассейнах рек Западного Полесья Украины. **Рибне господарство**, 2009; 66: 184–191.
12. Сондак В.В., Мосніцький В.О., Поліщук В.А., Волкошовець О.В. Формування видового складу іхтіофауни басейну р. Стир. **Рибне господарство**, 2009; 67: 191–198.
13. Korte E., Lesnik V., Lelek A., Sondermann W. Impact of overexploitation on fish community structure in upper River Dniester (Ukraine). **Folia Zool**, 1999; 48: 137–142.
14. Kosco J., Balazs P., Ivanec O. et al. Príspevok k poznaniu rýb tokov Zakarpatskej oblasti Ukrajiny. **Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis**. Prirodne vedy 2004. XL: 138–152.
15. Kvach Y. First record of the Chinese sleeper *Perccottus glenii* Dybowski, 1877 in the Ukrainian part of the Danube delta. **BiolInvasions Records**, 2012; 1(1): 25–28.
16. Reshetnikov A.N. The current range of Amur sleeper *Perccottus glenii* Dybowski, 1877 (Odontobutidae, Pisces) in Eurasia. **Russian Journal of Biological Invasions**, 2010; 1(2): 119–126.

SPREADING OF CHINESE SLEEPER (*PERCCOTTUS GLENII* DYBOWSKI 1877) IN ZHYTOMYR REGION (UKRAINE)

Y. Kutsokon, P. Pukhtayevych, G. Kolomytsev

I.I. Schmalhausen Institute of Zoology, NAS of Ukraine, 15, B. Khmelnytsky St., Kyiv 01601, Ukraine
e-mail: carassius1@ukr.net

New data about non-native range of Chinese Sleeper in Ukraine are presented. This invasive fish was found on the south of Zhytomyr region namely: in the basins of

the first order tributary of Dnieper river – Ros, Irpin, Teteriv and Pripyat. The basic morphological features of Chinese Sleeper within this region are described.

Keywords: Dnieper Basin, *Percottus glenii*, alien species, Zhytomyr region.

РАСПРОСТРАНЕНИЕ РОТАНА-ГОЛОВЕШКИ (*PERCCOTTUS GLENII* DUBOWSKI 1877) В ЖИТОМИРСКОЙ ОБЛАСТИ (УКРАИНА)

Ю. Куцоконь, П. Пухтаевич, Г. Коломицев

*Институт зоологии им. И. И. Шмальгаузена НАН Украины
ул. Б.Хмельницкого, 15, Киев 01601, Украина
e-mail: carassius1@ukr.net*

Представлены новые сведения о распространении приобретенного ареала в Украине нежелательного вида-вселенца ротана-головешки. На данный момент обнаружены локалитеты распространения вида на юге Житомирской области: в бассейнах приток Днепра первого порядка – Роси, Ирпеня, Тетерева, а также Припяти. Приведены основные морфологические признаки ротана-головешки из региона исследований.

Ключевые слова: бассейн Днепра, *Percottus glenii*, виды-вселенцы, Житомирская область.

Одержано: 13.07.2013